

Abdülkâhîr el-Bağdâdî, âlimlerin ganî isminin zâtî sıfatlardan olduğu hususunda ittifak ettiklerini söyler (*el-Esmâ ve's-şifât*, vr. 154^a). Bu isim her türlü acz, eksiklik ve ihtiyacı zât-ı ilâhiyyeden nef-yettiği için selbî isim ve sıfatlardan kabul edilmiştir. Ganî ayrıca bâkî, melik, mâlikü'l-mülk, kâdir, muktedir ve metîn isimleriyle anlam yakınlığı içinde bulunur (bu isimlerin mânaları için bk. *DîA*, XI, 411-415).

BİBLİYOGRAFYA :

Râgîb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "ğny" md.; İbnü'l-Esîr, *en-Nihâye*, "ğny" md.; Ebü'l-Bekâ, *el-Külliyât*, s. 696; *Kâmûs Tercümesi*, "ğny" md.; Wensinck, *el-Mu'cem*, "ğny" md.; M. F. Abdülbâkî, *el-Mu'cem*, "ğny" md.; Buhârî, "Rikâk", 15; Müslim, "Zekât", 120; Ebü Dâvûd, "İstisâkâ", 2; Tirmizî, "Da'avât", 82; İbn Mâce, "Du'â", 10; Zeccâc, *Tefsîru esmâ'illâhî'l-hüsnâ* (nşr. Ahmed Yûsuf ed-Dekkâk), Beyrut 1399/1979, s. 63; Zeccâc, *İstikâku esmâ'illâh* (nşr. Abdülhüseyn el-Mübârek), Beyrut 1406/1986, s. 117-125; Hattâbî, *Şe'nü'd-du'â* (nşr. Ahmed Yûsuf ed-Dekkâk), Dimaşk 1404/1984 — Dimaşk, ts. (Dâru's-Sekâfeti'l-Arabiyye), s. 92-93; Halîmî, *el-Minhâc*, I, 196; İbn Fûrek, *Mücerredü'l-makâlât*, s. 48; Bağdâdî, *el-Esmâ ve's-şifât*, vr. 154^a; Gazzâlî, *el-Makşadü'l-esnâ* (Fazlûh), s. 37, 155-156, 172-173; Ebü Bekir İbnü'l-Arabî, *el-Emedü'l-ağşâ*, Hacı Selim Ağa Ktp., nr. 499, vr. 44^b-45^a; Fahreddin er-Râzî, *Levâmî'u'l-beyyinât*, s. 344-345; İbnü'l-Arabî, *el-Fütûhât*, XI, 70; XII, 181-182; Suad Yıldırım, *Kur'an'da Ulâhiyyet*, İstanbul 1987, s. 205-207; Bekir Topaloğlu, "Esmâ-i Hüsnâ", *DîA*, XI, 411-415.

BEKİR TOPALOĞLU

GANÎ-BİLLÂH

(الغنى بالله)

Ebû Abdillâh el-Ganî-Billâh
Muhammed b. Yûsuf b. İsmâîl
en-Nasrî el-Hazrecî
(ö. 793/1391)

Nasrî hükümdarı
(1354-1359, 1362-1391).

22 Cemâziyelâhîr 739 (5 Ocak 1339) tarihinde Gırnata'da doğdu. V. Muhammed adıyla da anılır. Babası Nasrî sultanlarından I. Yûsuf el-Müeyyed-Billâh, annesi hristiyan asıllı bir câriyedir. Babasının ramazan bayramında (19 Ekim 1354) öldürülmesi üzerine Ganî-Billâh lakabıyla tahta çıktı. Bu lakabını 768 (1367) yılında aldığı da söylenmektedir.

Ganî-Billâh'ın birinci hükümdarlığı döneminde babasının zeki ve kabiliyetli hâcibi Rıdvân vezirlik yapıyor, Lisânüddin İbnü'l-Hatîb Dîvân-ı İnşâ başkanlığını yürütüyor, Şeyh İbn Rahhû da ordunun başında bulunuyordu. Bu dönem huzur

ve sükûn içinde geçti. Sükûneti bozan tek olay, İbn Ebü Mindîl'in isyan ederek Cebelifeth'e sığınması oldu. Ganî-Billâh, hristiyanlarla baş edecek gücü olmadığından çoğunlukla kurtuluşu onlarla barış içinde yaşamakta görürdü. Bu sebeple babası ölünce I. Pedro ile barış antlaşmasını yenileyerek ona haraç ödeme-yi kabul etti. Aragon ile münasebetleri ise Aragon Kralı IV. Pedro'dan dedeleri gibi barışa sadık kalmasını talep ettiği 756 (1355) yılına kadar iyi gitmedi. Merînî Sultanı Ebü İnân, Ganî-Billâh'ı Kastilya ile olan anlaşmasını bozması için iknaya çalıştıysa da bunda muvaffak olamadı. Ganî-Billâh, Ebü İnân'ın Endülüs topraklarını ele geçirme niyeti taşıdığından şüpheleniyordu. Bunun üzerine Ebü İnân 1357'de Kastilya'ya karşı Aragon Krallığı ile ittifak yaptı. Ganî-Billâh ile arasındaki ilişkiler de Lisânüddin İbnü'l-Hatîb'in gayretleriyle giderek müs-bet yönde gelişti ve Merînîler'le bir antlaşma imzalandı. İbnü'l-Hatîb, sultanının bu dönemini hayatın ucuz, verimliliğin sürekli ve güvenin yaygın olduğu en güzel dönem olarak nitelerken mübalağa etmektedir. Nasrîler'den Muhammed b. İsmâîl b. Ferec 760'ta (1359) Elhamra Sarayı'na hücum ederek Hâcib Rıdvân'ı öldürmüş ve Elhamra'da tutuklu bulunan II. İsmâîl'i sultan ilân ederek idareyi kendi eline almıştır.

Vâdîfâs'a kaçan Ganî-Billâh müttefikleri I. Pedro'dan beklediği desteği bulamadı. Bunun üzerine Merînî Sultanı Ebü Sâlim'e yöneldi. Ebü Sâlim, Şerîf Muhammed b. Ahmed et-Tilimsânî'yi Gırnata'ya gönderip 761'de (1360) Ganî-Billâh'ı maiyetle birlikte Fas'a davet etti ve onları çok sıcak bir şekilde karşıladı. Ganî-Billâh Fas'ta sürgünde iken, kardeşi II. İsmâîl'i 761'de (1360) öldürtüp Gâlib-Billâh lakabıyla tahta çıkan VI. Muhammed'e (İspanyol kaynaklarında El rey Bermejo [Kızıl Kral]) karşı gayretlerini daha da yoğunlaştırdı. I. Pedro 1361 yılında Ganî-Billâh'a yardımcı olma bahanesiyle Gırnata'ya savaş açtı. Bu esnafta Ebü Sâlim'i de tehdit ederek onu Ganî-Billâh'a yardımcı olmaya zorladı. Sonunda Ganî-Billâh Endülüs'e döndü ve o dönemde Merînîler'e bağlı olan Rundu'ye (Ronda) yerleşti (762/1361). Ganî-Billâh burada Gâlib-Billâh'a karşı askerî faaliyetlere başladı ve Kastilya Krallığı'nın da yardımıyla Gırnata'ya yakın kalelere yerleşmeye muvaffak oldu. Entekire'yi (Antequera) ele geçirdi. Burada Ebü Sâlim'in 762 (1361) yılında öldürüldüğünü

haber aldı. Daha sonra Mâleka (Malaga) ve çevresini ele geçirdi. Gâlib-Billâh 17 Cemâziyelâhîr 763 (13 Nisan 1362) tarihinde Gırnata'ya terkettti. Böylece Ganî-Billâh 20 Cemâziyelâhîr 763'te (16 Nisan 1362) ikinci defa tahta çıktı.

Ganî-Billâh ikinci hükümdarlığı döneminde daha çok ülkenin bütünlüğünü sağlamaya çalıştı. Kastilya ve Tilimsân ile mevcut ilişkileri güçlendirdi, Tunus ve Mısır ile ilişki kurdu. Aragon'a müdahale etti ve Fas'a karşı olan hasmane tavrını değiştirdi. Müttefikleri Pedro'nun gayri meşrû kardeşi Enrique'nin Kastilya'ya ele geçirmesi ve Fransa kralı tarafından sağlanıp papa tarafından kutsanan çok sayıdaki paralı askerlerle 1366 Mayıs'da müslümanların bu bölgedeki varlığını ortadan kaldırmak amacıyla İşbiliye'yi (Sevilla) istilâ etmesi üzerine onunla mücadeleye girdi; mahir bir siyaset takip ederek bazı şehir ve kaleleri ele geçirmeyi başardı. Veziri ed-Deflû'l-Berkî tarafından düzenlenen ayaklanmayı bastırdıktan (Ağustos 1366) sonra İşbiliye'ye elçi göndererek Enrique'nin saltanatını tanıdı ve onunla barış imzaladı. Çünkü müslümanların sayısı az, yardım görme ihtimalleri de çok uzaktı. Şubat 1367'de bir başka elçisini Aragon'a göndererek onlarla da anlaştı. I. Pedro'nun 1369'da Enrique tarafından öldürülmesi üzerine Ganî-Billâh Kanibîl, Hâir ve Rûta kalelerini ele geçirdi. Rundu ve Cebelifeth halkı onun tâlimatı ile Burcülhakim ve Kaştûr'u istilâ etti (Ramazan 770/Nisan 1369).

Ganî-Billâh, Merînî Sultanı I. Abdülazîz'in yardımıyla Ceziretülhadra'yı (Algeciras) zaptetti (Zilhicce 770/Temmuz 1369). Aynı yıl Aragon kralı, Ganî-Billâh ve I. Abdülazîz'le bir barış antlaşması imzaladı. Bu antlaşma, sonuncusu 1386 yılında olmak üzere birkaç defa yenilendi. Yalnız kalan Kastilya Krallığı da Nasrîler ve Merînîler'le barış yaptı (1370). Bu barış da ikincisi 1378 yılında olmak üzere iki defa yenilendi. Barışın iki yıllığına yenilenmesi karşılığında 50.000 altın veren Ganî-Billâh, I. Abdülazîz'in 774'te (1373) ölümü üzerine Merînîler'in Endülüs üzerindeki emellerine son vermek için sadece Cebelitârik'ı almakla yetinmedi, aynı zamanda Merînîler arasındaki taht kavgalarını da körükleyip Ahmed b. Ebü Sâlim'in sultan olmasına yardım etti (776/1374).

10 Safer 793 (17 Ocak 1391) tarihinde ölen Ganî-Billâh mütevazî, halk ve ay-

dınlar tarafından sevilen, bilgili ve kabiliyetli, vakur, hayır sahibi bir hükümdardı. Bazı İspanyol kaynakları uzun süren saltanatı sebebiyle ondan "logus" (şeyh-ihtiyar) diye söz ederler. Onun dönemi Endülü's'te siyasi ve edebî yükselişin yaşandığı son dönem sayılmaktadır. 750'de (1349) babasının yaptırdığı medresede ilmî gelişmeler sağlanmış, 1365-1367 yıllarında Endülü's'ün fethinden beri kimse yapmaya muvaffak olamadığı bir hastahane yaptırmıştır. Yerine büyük oğlu İ. Yüsuf geçti.

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Hatib, *el-İhâta*, I, 5, 13-14, 25, 27-28, 30-35, 39, 48, 54, 134; a.m.f., *el-Lemhatü'l-bedriyye fi'd-devleti'n-Naşriyye*, Beyrut 1400/1980, s. 7-10, 35, 103, 113-126; İbn Hacer, *ed-Dürerü'l-kâmine*, IV, 291-292; Makkarî, *Nefhu't-ğib*, V, 80-103; a.m.f., *el-Ezhârü'r-riyâz* (nşr. Mustafa es-Sekkâ v.dğr.), Kahire 1358/1939; Abbâdî, *El Reino de Granada en la época de Muhammad V*, Madrid 1973; Anwar G. Chejne, *Muslim Spain*, Minneapolis 1974, s. 100-101; M. J. Rubiera, *Ibn al-Yayyâb*, Granada 1982; Ziriklî, *el-A'âm* (Fethullah), VII, 153-154; E. García Gómez, *Poemas árabes en los muros y fuentes de la Alhambra*, Madrid 1985; a.m.f., *Foco de antigüaluz sobre de la Alhambra*, Madrid 1988; G. Granados, *El Maristân de Granada*, Granada 1989; R. Arie, *El Reino Naşrî de Granada*, Madrid 1992; M. Becerra Hormigo, "La conexión catalana en el derrocamiento de Ismâ'il II", *Miscellània de Textes Medievals*, IV, Barcelona 1988, s. 302-317; M. D. López Pérez, "Las relaciones diplomáticas y comerciales entre la corona de Aragón y los estados norteafricanos", *Anuario de Estudios Medievales*, XX, Barcelona 1990, s. 149-169; E. Lévi-Provençal, "Nasrîler", *IA*, IX, 117; A. Fernandez Puertas, "Nasrîds", *EI*² (İng.), VII, 1020, 1024-1025.

CÂSİM EL-UBÜDÎ

GÂNİM el-BAĞDÂDÎ

(Ğanım el-Bıgdadı)

Ebü Muhammed Gıyâsüddîn Gânım
b. Muhammed el-Bağdâdî
(ö. 1032/1623 [?])

Hanefî fakihî.

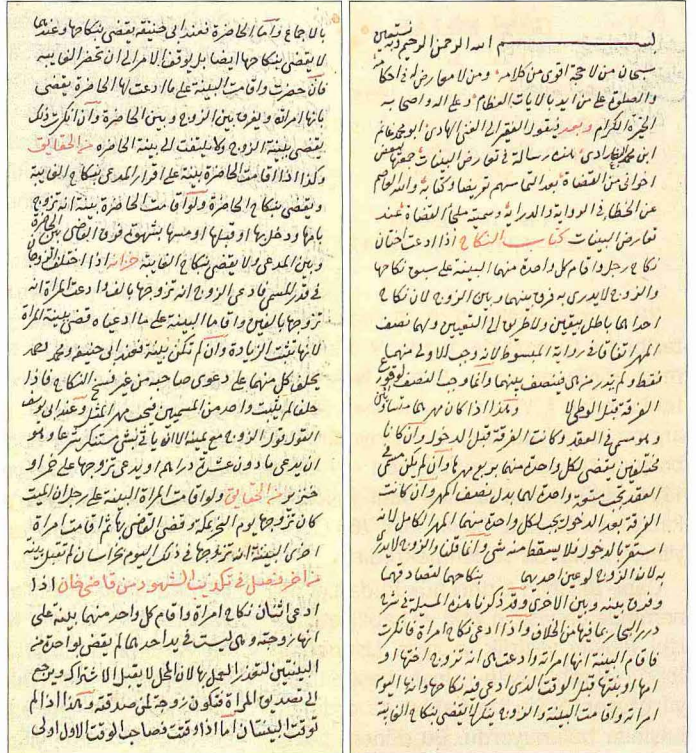
Bağdat'ta doğdu; tahsiline bu şehrin medreselerinde başladı. Genç yaşta tasavvufa ilgi duydu. Bir süre Medâin'de ikamet etti, daha sonra Şeyh Alâeddin'in sohbetlerine katılmak üzere Antep'e gitti. Burada şeyhe on iki yıl kadar hizmette bulunarak hem zâhirî hem bâtinî ilimlerde derinleşti. 998'de (1589) Bağdat kadısı olan Rıdvan Efendi tarafından Bağdat'taki Müstansiriyye Medresesi'ne müderris olarak tayin edildi. Bu medresede uzun yıllar ders veren Gânım Efendi Bağdat ulemâsı içinde önemli yeri

olan, mezhepte müctehid derecesinde bir âlimdi.

Gânim'den bahseden Atâi ve Kâtib Çelebi gibi müellifler, onun 1030 (1621) yılında Bağdat'ın Bekir Subaşı tarafından ele geçirilmesi sırasında öldürüldüğünü kaydetmekte iseler de (*Zeyl-i Şekâik*, II, 640; *Fezleke*, II, 5) bu isyanın 1032 (1623) yılında meydana geldiği (a.g.e., II, 39-40; Naîmâ, II, 266 vd.) göz önüne alınarak vefat tarihinin 1032 olduğu söylenebilir.

Eserleri. 1. *Melce'ül-kuğât inde te'âruzî'l-beyyinât*. Usul (yargı) hukukuna dair bir risâledir. Mukaddimesinde bu adla kaydedilen eser, bazı nüshalarda *Tercîhu'l-beyyinât* (Süleymaniye Ktp., Fâtih, nr. 2485/3), *Risâle fi'l-beyyinât* (Süleymaniye Ktp., Hamidiye, nr. 598/2) ve *Te'âruzu'l-beyyinât* (Süleymaniye Ktp., Reşid Efendi, nr. 1054/2) olarak da geçmektedir. Kitap bir mukaddime, "Kitâbü'n-Nikâh" ile başlayıp "Kitâbü'l-Vekâle" ile sona eren yirmi yedi bab ve Hanefî mezhebinde bir müftünün takip etmesi gereken klasik fetva verme yöntemi özetleyen bir hâtîme ile son bulmaktadır. Yargı önüne gelen meselelerde delillerden hangisinin tercihe şayan olduğu hususunu ele alan eser kadıların başvuru kitabı haline gelmiş ve daha sonra aynı konuda yazılan eserlere kaynaklık etmiştir. Atâi, kadılık yaparken faydalandığı bu risâleye bazı ilâvelerde bulunduğunu *Zeyl-i Şekâik*'te bil-

dirmektedir. Diğer bazı kadılar da karıştırdıkları ve bu kitapta bulamadıkları meselelerle ilgili notlarını sayfa kenarlarına kaydetmişlerdir. Bundan dolayı eserin muhtelif nüshalarında farklı bilgilere rastlamak mümkündür. Eserini kaleme alırken *el-Mebsût*, *Fetâvâ Kâđihân*, *el-Hidâye* gibi muteber Hanefî fıkıh kitaplarına dayanan müellif ele aldığı her meseleden sonra faydalandığı kaynağı da zikretmiştir. Birçok kütüphanede yazma nüshaları bulunan eseri Rumeli kazaskeri Feyzullah Nâfiz Efendi *Düretü'l-muhâkemât fi şerhi Melcei'l-kudât* adıyla Türkçe'ye çevirerek şerhetmiş ve kitap Arapça metniyle birlikte basılmıştır (bk. bibl.). Daha sonra da basılan (nşr. M. Sâlih er-Râvî — M. Saîd er-Râvî, Bağdat 1344) bu risâleye ilgili olarak Refik Muhammed el-Hatîb Ezher Üniversitesi'nde (1979), Abdülazîz Mustafa el-Hâlid de Mekke'de Ümmülkura Üniversitesi'nde (1982) yüksek lisans tezi yaparak eseri neşre hazırlamışlardır. 2. *Mecma'u'd-đamânât*. Sorumluluk hukuku alanında ortaya konulan ilk eserlerdendir. Otuz sekiz babdan oluşan eserde klasik fıkıh kitaplarında takip edilen tasnif esas alınmıştır (Kahire 1308; Beyrut 1407/1987). Müellif bu kitabında Hanefî mezhebince muteber sayılan *Fetâvâ Kâđihân*, *el-Hidâye*, *Hulûsâtü'l-fe-tâvâ* vb. eserlerden faydalanmıştır. Fıkıh kitaplarında dağınık biçimde ve ek-

Gânım
el-Bağdâdî'nin
Melce'ül-kuđât adlı
eserinin
ilk iki sayfası
(Nuruosmaniye Ktp.,
nr. 1934/3)